

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

การศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายองค์กรร่วมจัด ในการดำเนินรายการวิทยุท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วม “ฮอมกันกั๊ด ปั่นกันฮู้” สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่” มีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบเน้นการมีส่วนร่วม (Democratic-Participant Media Theory)
2. แนวคิดเรื่องการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance)
3. แนวคิดเรื่องระดับการมีส่วนร่วมของการพัฒนา
4. รายการวิทยุท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วม “ฮอมกันกั๊ด ปั่นกันฮู้”
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดงานวิจัย

ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบเน้นการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบเน้นการมีส่วนร่วมนี้ McQuail (1987 อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2543: 108 – 109) กล่าวถึงไว้ว่าเกิดมาจากการยอมรับหลักการบางประการที่เคยมีอยู่ในทฤษฎีบรรทัดฐานของสื่อแบบเดิม โดยที่จุดเน้นสำคัญของทฤษฎีประชาธิปไตยแบบเน้นการมีส่วนร่วมของสื่อนี้ก็คือ

1. เน้นการสื่อสารในแนวนอน (horizontal) มากกว่าการสื่อสารแบบแนวตั้ง (vertical)
 2. หลักการของทฤษฎีนี้พยายามที่จะต่อต้านปรากฏ 2 ด้าน ได้แก่
 - 2.1 ต่อต้านการที่สื่อมีเอกชนเป็นเจ้าของมีลักษณะผูกขาด (monopolization) และมีการนำไปใช้เพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจมากเกินไป (commercialization)
 - 2.2 ต่อต้านการใช้อำนาจของข้าราชการแบบรวมศูนย์อำนาจ (centralization)
- จะเห็นว่าทฤษฎีเหล่านี้ เน้นความต้องการและความคาดหวังของกลุ่มผู้รับสารต่างๆ กลุ่ม โดยหันกลับมาหาความต้องการผลประโยชน์และนำเสนอความหลากหลายด้านการสื่อสารโดยเสนอหลักการเรื่องสิทธิที่จะได้รับข่าวสารที่ต้องการ สิทธิที่จะตอบโต้ สิทธิที่จะใช้

ช่องทางการสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน กลุ่มผลประโยชน์และวัฒนธรรมย่อยต่างๆ การสื่อสารที่มีขนาดเล็กและมีการเปลี่ยนแปลงระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร เป็นต้น โดยที่สถาบันสื่อมวลชนจะต้องเข้าร่วมกับชีวิตของประชาชนมากกว่าจะไปหมกมุ่นอยู่กับปัญหาเรื่องการควบคุมผู้รับสารโดยเฉพาะสื่อใหม่ๆ เช่น สื่อวิทยุกระจายเสียง จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้เข้ามาเป็นผู้ส่งสารให้มากกว่าที่เป็นอยู่

สำหรับหน้าที่สำคัญๆ ของสื่อมวลชนตามทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมนี้ McQuail (1987 อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2543) ระบุไว้ดังนี้ คือ

1. พลเมืองทุกคนและชนกลุ่มน้อยทุกกลุ่มมีสิทธิที่จะใช้สื่อเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง
2. องค์กรของสื่อและเนื้อหาสื่อจะต้องไม่ถูกควบคุมจากหน่วยงานของรัฐ
3. สื่อจะต้องมีอยู่เพื่อประชาชนมิใช่เพื่อตัวองค์กรเอง มิใช่เพื่อนักวิชาชีพหรือบรรดาลูกค้า (ภาคธุรกิจ) ของสื่อ
4. กลุ่ม องค์กร และชุมชนควรจะเป็นเจ้าของสื่อได้เอง
5. สื่อขนาดเล็กที่มีลักษณะ interactive และเปิดโอกาสให้ผู้รับสารมีส่วนร่วมยินดีกว่าสื่อขนาดใหญ่ที่ดำเนินการโดยนักสื่อมวลชนหรือมืออาชีพและการสื่อสารแบบทางเดียว
6. การสื่อสารนั้นมีความสำคัญมากกว่าที่จะปล่อยให้อยู่ในมือของเรานักวิชาชีพสื่อมวลชนเท่านั้น

แนวคิดเรื่องการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม

ประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารปกครองเป็นหลักคิดที่รัฐบาลในประเทศไทยเสรีประชาธิปไตยต่างๆ ให้ความสนใจ เพราะเป็นการบริหารราชการที่ประชาชนเรียกร้อง เป็นที่ยอมรับของประชาชน และเป็นไปตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย ที่มุ่งเน้นให้การบริหารราชการ การตัดสินใจ การให้บริการสาธารณะ ตลอดจนการดำเนินนโยบายสาธารณะต่างๆ เป็นไปอย่างสุจริตโปร่งใส เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ตอบสนองความต้องการของประชาชน มีการตัดสินใจที่รอบคอบ เป็นธรรม และคำนึงถึงผลประโยชน์และสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนโดยรวม การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นวิธีการหนึ่งที่จะเกิดการบริหารราชการที่สุจริตโปร่งใสมากขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2552: ระบบออนไลน์)

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ห้องสมุดงานวิจัย
วันที่ 22 พ.ย. 2555
เลขทะเบียน 190742
เลขเรียกหนังสือ

จากความพยายามในการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในภาครัฐมากขึ้น หน่วยงานภาครัฐจำเป็นต้องปรับระบบการบริหารราชการให้เป็นประชาธิปไตย ซึ่งเรียกว่า “การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance)”

การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การจัดระบบการบริหารราชการ การจัดโครงสร้าง ทัศนคติในการบริหารราชการ และการกำหนดแนวทางที่เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานของรัฐ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม มีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจทางการบริหาร และการดำเนินกิจกรรมของรัฐ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในภาครัฐอาจจะดำเนินการได้ในหลายมิติ ตามความเหมาะสมและความต้องการพื้นฐานของประชาชน ในแต่ละสังคม องค์การที่เรียกตนเองว่า International Association for Public Participation (IAP2) ซึ่งเป็นสมาคมระหว่างประเทศสำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในประเทศออสเตรเลียได้ศึกษาและกำหนดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 5 ระดับ เพื่อที่ผู้ที่เกี่ยวข้องและหน่วยงานภาครัฐ จะเลือกตัดสินใจออกแบบการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม จากระดับการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในภาครัฐ ตั้งแต่ระดับการเข้ามามีส่วนร่วมที่น้อยที่สุด ถึงระดับการเข้ามามีส่วนร่วมที่มากขึ้นในระดับที่ 5 ดังนี้

ระดับที่ 1 การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน (to inform) เป็นระดับที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นน้อยสุดซึ่งเป็นสิทธิพื้นฐานของประชาชนในการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับงานของภาครัฐ โดยหน่วยงานภาครัฐมีหน้าที่ในการนำเสนอข้อมูลที่เป็นจริง ถูกต้อง ทันสมัย และประชาชนสามารถเข้าถึงได้

ระดับที่ 2 การเปิดให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระและเป็นระบบ โดยหน่วยงานภาครัฐจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็น การปรึกษาหารือ ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ (to consult)

ระดับที่ 3 เป็นระดับที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องในกระบวนการกำหนดนโยบาย การวางแผนงาน โครงการ และวิธีการทำงาน โดยหน่วยงานภาครัฐมีหน้าที่จัดระบบ อำนาจความสะดวก ยอมรับการเสนอแนะและการตัดสินใจร่วมกับภาคประชาชน (to involve)

ระดับที่ 4 เป็นระดับที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมีบทบาทเป็นหุ้นส่วนหรือภาคีในการดำเนินกิจกรรมของหน่วยงานภาครัฐ (to collaborate)

ระดับที่ 5 การเสริมอำนาจประชาชน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทเต็มในการตัดสินใจ การบริหารงาน และการดำเนินกิจกรรมใดๆ เพื่อเข้ามาทดแทนการดำเนินงานของ

หน่วยงานภาครัฐดำเนินการหรือปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับสูงสุดนี้เน้นให้ประชาชนเป็นเจ้าของการดำเนินการกิจและภาครัฐมีหน้าที่ในการส่งเสริมสนับสนุนเท่านั้น (to empower)

แนวคิดเรื่องระดับการมีส่วนร่วมของการพัฒนา

ระดับการมีส่วนร่วมของการพัฒนามี 3 ระดับ รวม 8 ขั้นกล่าวคือ (สุชนา บริสุทธิ์ และคณะ, 2551: 20)

ระดับที่ 1 มี 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 ประชาชนถูกจัดแจง (manipulation) ให้ร่วมมือกับโครงการของรัฐตามความประสงค์ที่ทางราชการร้องขอ หรือทำตามคำสั่ง มีการสั่งการลงมาจากหน่วยงานราชการระดับสูงสู่ระดับล่างให้ประชาชนในชุมชนให้ความร่วมมือ เช่นเกณฑ์แรงงานให้ร่วมบริจาคการเรียไรหรือจัดตั้งกลุ่มเพื่อช่วยปฏิบัติการทางจิตวิทยามวลชน

ขั้นที่ 2 ประชาชนได้รับการเยียวยา (therapy) โดยให้ประชาชนเข้าไปเกี่ยวข้องเฉพาะในกลุ่มกิจกรรม โดยมีวัตถุประสงค์จะควบคุมหรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่าง เช่น เข้ารับการอบรมบ้างหรือมีการสอนสุขศึกษาเพื่อให้ประชาชนทำตามข้อบัญญัติโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างของวัฒนธรรมชุมชน และเศรษฐกิจสังคมของท้องถิ่นที่มีธรรมชาติแตกต่างกัน จัดว่าเป็นการ “เยียวยา” แบบหนึ่ง บันได 2 ขั้นในระดับแรกนี้ แท้จริงแล้วถือว่าไม่ได้ให้โอกาสแก่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมแต่อย่างใด

ระดับที่ 2 เรียกว่าการมีส่วนร่วมแบบพอกเป็นพิธี (degree of tokenism) เริ่มตั้งแต่

ขั้นที่ 3 คือการให้ข้อมูลข่าวสาร (informing) หรือการประชาสัมพันธ์โครงการ (advertising)

ขั้นที่ 4 ประชาชนอยู่ในฐานะผู้ให้คำปรึกษาโครงการและให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ (consulting)

ขั้นที่ 5 รัฐเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนบางคนเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น ในเชิงปรึกษาหารือ แต่ไม่ให้อำนาจในการตัดสินใจ

ระดับที่ 3 ถือว่าประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (degree of real citizen power) มี 3 ขั้น คือ

ขั้นที่ 6 ชุมชนเป็น “ผู้ริเริ่ม / ผู้กระทำ” เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดเอง และหน่วยงานภายนอกเป็นผู้ “สนับสนุน” เท่านั้น หรือองค์กรชุมชนได้มีโอกาสเข้า

เป็นภาคีในการดำเนินงานร่วมกับรัฐ มีโอกาสได้ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และทำงานร่วมกัน โดยทั้งประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ต่างก็เคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ตั้งแต่ระยะกำหนดหาปัญหา การจัดระดับความสำคัญของปัญหา การออกแบบทางเลือกในการพัฒนาให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนาหรือแก้ปัญหาของพวกเขาเองได้ หรือแก้ไขปัญหาในเรื่องสุขภาพ ชุมชนของตนเองในแต่ละท้องถิ่นซึ่งแตกต่างกัน

ขั้นที่ 7 เป็นการมอบอำนาจให้ไปดำเนินการ (delegate) ตามโครงการที่มี พันธสัญญาร่วมกัน เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของรัฐมั่นใจในความสามารถของประชาชนว่ามีความพร้อมที่จะดำเนินการ

ขั้นที่ 8 มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปร่วมควบคุมดูแล (citizen control) ในฐานะผู้ตรวจสอบ ผู้ร่วมกำหนดนโยบายการดำเนินงานของรัฐในโครงการต่างๆ ด้วยว่า สอดคล้องกับนโยบายสาธารณะที่กำหนดไว้แต่แรกหรือไม่ ตรวจสอบความโปร่งใสของการดำเนินงาน และดูแลในเรื่องของควมมีประสิทธิภาพ หรือประสิทธิผลของโครงการร่วมกัน

การให้โอกาสดังกล่าวถือว่าประชาชนมีพลังสามารถเข้าควบคุมดูแลโครงการ พัฒนาอย่างจริงจัง และถือว่าการมีส่วนร่วมแบบอุดมคติ ซึ่งบทบาทประชาคมในการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นก็คือการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงใน 3 ขั้นสุดท้าย

รายการวิทยุท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วม “ฮอมกันกิด ปันกันฮู้”

รายการวิทยุท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วม “ฮอมกันกิด ปันกันฮู้” คือรายการวิทยุที่มี วัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารายการวิทยุท้องถิ่นของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัด เชียงใหม่ ในสังกัดกรมประชาสัมพันธ์ โดยใช้รูปแบบการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้มี ส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder) มีโอกาสและบทบาทในการเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนารายการวิทยุ ท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วม ให้ตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง และ ผู้รับบริการมีความพึงพอใจในรายการวิทยุท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วม “ฮอมกันกิด ปันกันฮู้” ของ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งออกอากาศเป็นประจำทุกวันจันทร์ – วันศุกร์ ทางคลื่นความถี่ FM 98.00 MHz. โดยสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัด เชียงใหม่ ได้กำหนดเวลา 1 ชั่วโมง คอส์ปาด้า จากผังรายการปกติที่ออกอากาศตั้งแต่เวลา 05.00 – 24.00 น. ในวันจันทร์ ถึง วันอาทิตย์ โดยได้จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการ และคณะทำงานตาม โครงการดังกล่าวแล้ว ได้มีมติในที่ประชุมร่วมกันให้รายการวิทยุท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วม

ออกอากาศในเวลา 18.00 – 19.00 น. และให้ใช้ชื่อว่ารายการวิทยุท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วม “สอมกันคิด ปั่นกันรู้” ดำเนินรายการโดยใช้ภาษาท้องถิ่น (คำเมือง) เป็นหลัก เริ่มออกอากาศครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 มาจนถึงปัจจุบัน

รายการวิทยุท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วม “สอมกันคิด ปั่นกันรู้” สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่ มีรูปแบบการจัดรายการเป็นรายการประเภทสนทนา โดยจะมีการแทรกความบันเทิงในรายการหรือไม่ขึ้นกับผู้ดำเนินรายการ ผู้ร่วมรายการ และประเด็นเนื้อหาที่นำเสนอผ่านรายการในแต่ละวัน ซึ่งจะมีตัวแทนของกลุ่มเครือข่ายองค์กรร่วมจัดทำมาจากองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ที่อาสาเข้ามาเป็นเครือข่ายขององค์กรร่วมจัดทำหน้าที่หมุนเวียนกันมาดำเนินรายการและร่วมรายการ ซึ่งในระยะเริ่มต้นของโครงการพัฒนารายการวิทยุท้องถิ่นของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่ ในรูปแบบการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม คือ มีคณะทำงานที่มาจากเครือข่ายองค์กรร่วมจัด จำนวน 25 องค์กร และต่อมาได้มีการถอนตัวออกไป 8 องค์กร จนถึงปัจจุบันมีเพียง 17 องค์กรทั้งที่มีอยู่เดิมและเข้ามาร่วมเป็นเครือข่ายใหม่ ซึ่งในปัจจุบันก็มีการปรับเปลี่ยนองค์กรอยู่ตลอดเวลา สำหรับองค์กรที่มีส่วนร่วมกับการดำเนินรายการวิทยุท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วม และมาร่วมรายการอยู่เสมอ ประกอบไปด้วย กลุ่มรักษ์ภูผาแลป ศูนย์เทคโนโลยีชีวภาพ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ สภาเด็กและเยาวชน จังหวัดเชียงใหม่, หอการค้าจังหวัดเชียงใหม่ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเชียงใหม่ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดเชียงใหม่ โสภะเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา สมาคมแพทย์แผนไทยเชียงใหม่ สถาบันพัฒนาภูมิปัญญาไทย สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มูลนิธิภูมิปัญญา – ชาติพันธุ์ วุฒิสภาธนาคารสมองจังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน จังหวัดเชียงใหม่ เครือข่ายเสียงชุมชน ภาคีคนรักเชียงใหม่ สมาคมส่งเสริมผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมไทย สาขาเชียงใหม่ - ลำพูน และสำนักงานเทศบาลนครเชียงใหม่

เนื้อหาของรายการวิทยุท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วม “สอมกันคิด ปั่นกันรู้” มีเนื้อหารายการที่เกี่ยวข้องและมีผลกระทบต่อกลุ่มผู้ฟัง หรือเป็นการให้ความรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้ดำเนินรายการ ผู้ร่วมรายการ และผู้ฟังรายการทางบ้าน โดยการเปิดประเด็นเรื่องต่างๆ หรือเป็นเรื่องที่เครือข่ายองค์กรร่วมจัดมีความถนัดมานำเสนอ เช่น โสภะเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและประเพณีล้านนา สำหรับสมาคมแพทย์แผนไทยเชียงใหม่ จะเน้นเรื่องการให้ความรู้ด้านการใช้สมุนไพรไทยในการรักษาโรคและการใช้ในชีวิตประจำวัน และสำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน จังหวัดเชียงใหม่ จะมาให้ความรู้กับ

นายจ้าง และลูกจ้าง เกี่ยวกับข้อกฎหมาย สิทธิประโยชน์ต่างๆ ที่นายจ้างควรให้แก่ลูกจ้าง การรับเรื่องร้องเรียน การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท การให้คำแนะนำปรึกษา การช่วยเหลือแรงงาน เป็นต้น

กลุ่มเครือข่ายองค์กรร่วมจัดที่เข้าร่วมในการผลิตรายการวิทยุท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วม “หอมก้นกืด ปั่นก้นอู๋” ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่ สามารถจำแนกออกได้ตามหัวข้อ หรือประเด็นที่แบ่งการนำเสนอออกเป็น 5 วัน ดังนี้

วันจันทร์	ประเด็น เศรษฐกิจและแนวทางในการส่งเสริมการพัฒนาธุรกิจ
วันอังคาร	ประเด็น สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีการเกษตร
วันพุธ	ประเด็น เครือข่ายเสียงชุมชน
วันพฤหัสบดี	ประเด็น ส่งเสริมสุขภาพ ศิลปะและวัฒนธรรม
วันศุกร์	ประเด็น กฎหมาย ผู้ด้อยโอกาสทางสังคม และกลุ่มชาติพันธุ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วีรวรรณ ยังกิจการ (2545: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการวิทยุเพื่อชุมชน ของจังหวัดน่าน” ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบรายการของรายการวิทยุเพื่อชุมชนของจังหวัดน่าน เป็นรูปแบบนิยายสารทางอากาศและรูปแบบรายการสัณจร เนื้อหารายการเน้นการให้ข้อมูลข่าวสารในท้องถิ่น ให้ความรู้ด้านการเกษตร การประกอบอาชีพ สุขภาพ สิ่งแวดล้อม การศึกษา วัฒนธรรมท้องถิ่น กฎหมาย เศรษฐกิจ ปัจจัยเชิงโครงสร้างในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหา แบ่งออกเป็น 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายในสถานี คือ นโยบายของกรมประชาสัมพันธ์ งบประมาณ และบุคลากรของสถานี และปัจจัยภายนอกสถานี คือ ภูมิประเทศ ประชากร วัฒนธรรม อาชีพ ศาสนา เศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ทางสังคม วิถีชีวิต การรวมกลุ่ม การศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนพบว่า ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในรายการโดยการโทรศัพท์ ส่งจดหมาย บอกผ่านผู้ดำเนินรายการ และในฐานะผู้ผลิตในทุกขั้นตอนตั้งแต่การกำหนดประเด็นเนื้อหาประจำวัน จนถึงการผลิตรายการและออกอากาศ ส่วนการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายบริหารรายการวิทยุชุมชนนั้นคณะกรรมการบริหารชมรมวิทยุชุมชนคนเมืองน่านเป็นผู้กำหนดให้สมาชิกดำเนินรายการภายใต้ กรอบของคณะกรรมการบริหารชมรมที่ตั้งไว้ การมีส่วนร่วมในการค้นหาความต้องการร่วมกันของคนในชุมชนต่อรูปแบบ เนื้อหา และวิธีการดำเนินงานของรายการวิทยุเพื่อชุมชน พบว่ารูปแบบและเนื้อหาที่ออกอากาศอยู่ในปัจจุบันได้ตอบสนองความต้องการของ ประชาชนในจังหวัดน่านแล้ว แต่วิธีการดำเนินงานรายการวิทยุเพื่อ

ชุมชนนั้นประชาชนต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการตั้งคณะกรรมการ หางบประมาณ หาสถานที่ตั้ง โดยการมีตัวแทนของแต่ละชุมชนเข้าร่วมโครงการบริหารจัดการมากกว่าที่เป็นอยู่ ในปัจจุบัน

อรรถพร ปิณฑน์โอวาท (2544: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสาร การมีส่วนร่วม และความพึงพอใจของประชาชนในวิถุชุมชนจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง” ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนทั้งสองจังหวัดที่มาร่วมผลิตและดำเนินรายการยังเป็น “ปัญญาชนคนชั้นกลาง” ในระยอง ในขณะที่เจ้าหน้าที่สถานียังคงดำเนินการผลิตรายการวิถุชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ในทั้งสองจังหวัด ประชาชนระดับรากหญ้ายังไม่มีโอกาสเข้าร่วมในการผลิตรายการ ร่วมบริหารรายการวิถุชุมชนและไม่คุ้นเคยกับแนวคิดของวิถุชุมชนแต่พอเข้าใจการดำเนินรายการวิถุแบบประชาธิปไตย

นอกจากนี้ยังพบว่าประชาชนในฐานะผู้ฟังมีความพอใจรายการวิถุชุมชนในระดับหนึ่งและเสนอแนะให้ปรับปรุงเนื้อหาและรูปแบบของรายการ เมื่อได้รับการจัดสรรคลื่นความถี่ 20% ตามที่พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียงฯ กำหนดไว้ ประชาชนอาจมีทางเลือกในระยะแรกคือใช้เวลาร่วมกับสถานีวิทยุของรัฐที่มีอยู่แล้ว และค่อยพัฒนาเป็นเจ้าของสถานีในระยะหลังโดยการรวมตัวของคลื่นความถี่ การดำเนินงานในรูปแบบของวิถุชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และการร่วมมือกับกระทรวงหลักๆ ได้ผลมากเช่นกัน ด้านเงินทุนอาจได้มาจากการจัดสรรของสำนักงานคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) การรับทุนอุดหนุนจากการไม่แสวงกำไรการหาโฆษณาจากธุรกิจรายย่อยภายในชุมชนนั้นๆ การปันผลกำไรของวิทยุภาคเอกชน ส่วนการเก็บเงินจากสมาชิกคงต้องค่อยเป็นค่อยไปเพราะผู้ฟังยังไม่เห็นประโยชน์ ปัญหาอื่นๆ ได้แก่ ปัญหาบุคลากร คือประชาชนระดับรากหญ้าขาดความรู้และทักษะในการออกอากาศและจัดรายการซึ่งอาจแก้ไขได้โดยอาศัยความอนุเคราะห์จากเจ้าหน้าที่สถานีวิทยุกระจายเสียงของรัฐบาล และสถาบันการศึกษาให้การฝึกอบรม ความไม่สม่ำเสมอของการมาจัดรายการอาจแก้ไขได้โดยให้ผลิตเวรกันมาจัด โดยผู้นำชุมชนเป็นแกนนำสำคัญ โดยควรมีการทำงานผ่านองค์กรบริหารส่วนตำบล ชาวชนควรรได้รับการสนับสนุนให้มาจัดรายการเพราะถือเป็นการศึกษาระยะยาวในเรื่องสื่อมวลชนและสิทธิของประชาชน

ปัญหาเรื่องระเบียบกฎเกณฑ์อาจแก้ไขได้โดยการออกอากาศเป็นภาษาถิ่นซึ่งควรได้รับการสนับสนุนการมีใบผู้ประกาศเป็นสิ่งจำเป็นแต่ควรทดสอบประเมินผลในลักษณะให้ทราบระเบียบ กฎเกณฑ์ของการจัดรายการมากกว่าเป็นการทดสอบการอ่านออกเสียง ปัญหาเรื่องเทคโนโลยีอุปกรณ์อาจแก้ไขได้โดยระยะแรกอาจให้ใช้ร่วมกับสถานีวิทยุกระจายเสียงของรัฐก่อนหรือในระยะแรกอาจให้ทดลองออกอากาศโดยใช้หอกระจายข่าว หลังจากนั้นอาจจะเช่าอาคารทำสถานีของชาวบ้านเองพร้อมอุปกรณ์เครื่องส่งรุ่นเก่าที่อาจหาเข้าได้ในราคาถูก รายการวิถุชุมชนที่

ประชาชนรากหญ้าสนใจอยากจะเป็นผู้จัดรายการคือ รายการเกี่ยวกับปากท้อง รายการศิลปวัฒนธรรม โคลงกลอน ศาสนา รายการทายปัญหา และรายการวัยรุ่น รายการทั้งหมดนี้ควรมีเพลงกันบ้าง ของรางวัลในการจูงใจให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมควรจะมีบ้างแต่ไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นที่สุด

วรณิษ วงศ์สุ (2547: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินรายการวิทยุชุมชนสัญจรของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดลำพูน” ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชายร้อยละ 67.20 เพศหญิง ร้อยละ 32.80 มีอายุเฉลี่ย 42.63 ปี มีการศึกษาระดับปริญญาตรี อาชีพรับราชการ และทำงานรัฐวิสาหกิจ มีรายได้ต่อเดือนเฉลี่ย 12,325 บาท สถานภาพภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นประชาชนทั่วไป รองลงมาเป็นผู้นำชุมชน อาศัยอยู่ในจังหวัดลำพูน โดยเฉลี่ย 28.43 ปี

ลักษณะการมีส่วนร่วมในการดำเนินรายการวิทยุชุมชนสัญจร ส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการรับฟัง รองลงมามีส่วนร่วมในการดำเนินรายการ (ขณะออกอากาศ) และการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการตามลำดับ ทั้งนี้ระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินรายการส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลางมีเพียงประเด็นเดียวที่อยู่ในระดับน้อย คือ “การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการใช้เงินงบประมาณ ในการดำเนินรายการวิทยุชุมชนสัญจร”

ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมการดำเนินรายการวิทยุชุมชนสัญจร ได้แก่ การขาดปัจจัยสนับสนุนการดำเนินงาน เช่น งบประมาณ อุปกรณ์ บุคลากร ความร่วมมือขององค์กรต่างๆ มีความเห็นที่แตกต่างกันของบุคลากร และการติดตามประเมินการแก้ไขปัญหาต่างๆ ยังไม่ได้ดำเนินการอย่างจริงจังตลอดจนไม่อิสระในการตัดสินใจในการบริหารจัดการซึ่งการตัดสินใจขึ้นอยู่กับสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดลำพูน รวมทั้งประชาชนบางส่วนไม่สามารถมาร่วมรายการได้ เนื่องจากติดภาระการทำงานต่างๆ ได้แต่รับฟังรายการเท่านั้น และไม่มียานพาหนะเดินทางมาร่วมรายการได้ ทั้งนี้ประชาชนมองว่าควรนำเสนอปัญหาใกล้ตัว และเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ทันเหตุการณ์ อยู่ในความสนใจของชุมชน เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมโดยไม่จำกัดเงื่อนไขต่างๆ และควรนำบุคคลในชุมชนที่เป็นผู้มีชื่อเสียงตลอดจนผู้เกี่ยวข้องในประเด็นปัญหา ไม่ว่าจะเป็นประชาชนผู้แทนหน่วยงาน นักวิชาการ ฯลฯ มาร่วมดำเนินรายการ ลักษณะการดำเนินรายการต้องเป็นกันเอง และเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ควรมีโอกาสกรรมการเป็นผู้ดำเนินงาน การนำเสนอรายการควรมีความหลากหลาย ช่วงเวลาในการดำเนินรายการที่เหมาะสม ได้แก่ ช่วงเวลาที่ประชาชนส่วนใหญ่อยู่บ้าน ซึ่งควรเป็นช่วงเช้านก่อน 08.00 น. ช่วงเย็นหลัง 17.00 น. และวันหยุด โดยใช้เวลาประมาณ 30 นาที – 1 ชั่วโมง ในการนำเสนอรายการ การเชิญบุคคลที่เกี่ยวข้องรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องที่น่าสนใจมาออกรายการ ควรเชิญผู้เกี่ยวข้องทั้งในแง่ลบ และแง่บวกมาร่วมรายการเพื่อจะได้ครอบคลุมทุกแง่มุม ทั้งนี้บุคคลที่เกี่ยวข้องควรมาจากทุก

องค์กร โดยผู้ดำเนินรายการต้องเป็นกลาง การเข้าถึงชุมชนที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงในเรื่องที่นำมาออก รายการควรจัดรายการในพื้นที่ชุมชนเจ้าของเรื่องอยู่ ข้อมูลควรเปิดเผยชัดเจนตรงไปตรงมา ผู้ร่วม รายการสามารถตอบปัญหาได้ตรงประเด็น ทั้งนี้คลื่นความถี่ควรไปไกลจนถึงชุมชนพื้นที่ห่างไกล ซึ่งเป็นพื้นที่ปัญหา และควรมีการประชาสัมพันธ์ล่วงหน้าถึงรายการนี้ เพื่อประชาชนจะได้ทราบ และร่วมรับฟัง ร่วมผลิตรายการ

สุพจน์ สุขกลัด (2547: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของสมาชิก เครือข่ายวิทยุชุมชนจังหวัดลำปางในการดำเนินงานของ ศูนย์ปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนแจ้ห่ม” ผลการวิจัยพบว่า เหตุผลที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายวิทยุชุมชน จังหวัดลำปาง เพราะได้รับการ ชักชวน เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของศูนย์ปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนแจ้ห่ม เพราะ ต้องการมีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อชุมชน และต้องการเป็นผู้จัดรายการ ลักษณะ และระดับการมี ส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายวิทยุชุมชนจังหวัดลำปาง ในการดำเนินงานของศูนย์ปฏิบัติการเรียนรู้ วิทยุชุมชนแจ้ห่ม การมีส่วนร่วมในการวางแผน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง การมีส่วนร่วม วางแผนที่สำคัญ คือ การวางแผนการใช้งบประมาณของศูนย์ การวางแผนในเรื่องการจัดหา เครื่องส่ง และอุปกรณ์ การวางแผนเรื่องบุคลากรของศูนย์ฯ การวางแผนด้านโครงสร้างการ บริหารงานศูนย์ฯ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก การมีส่วนร่วมตัดสินใจ ที่สำคัญ คือ การตัดสินใจการจัดซื้อจัดจ้าง การตัดสินใจในการเลือกซื้อเครื่องส่งและอุปกรณ์ การ ตัดสินใจในการบริหารรายได้ การตัดสินใจในการใช้งบประมาณของศูนย์ และร่วมตัดสินใจในการ เปลี่ยนแปลงผู้จัดรายการ การมีส่วนร่วมในการผลิตรายการ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง การมี ส่วนร่วมผลิตรายการที่สำคัญได้แก่ การกำหนดรูปแบบรายการ การปรับเปลี่ยนตัวผู้จัดรายการ การ กำหนดสัดส่วนรายการ การปรับปรุงเนื้อหาสาระของรายการ และร่วมปรับปรุงรายการ การมีส่วน ร่วมประเมินผล มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง การมีส่วนร่วมประเมินผลที่สำคัญ คือ การประเมิน การใช้งบประมาณ การประเมินประสิทธิภาพของเครื่องส่ง การประเมินความเหมาะสมของ ช่วงเวลาออกอากาศ การประเมินความเหมาะสมของผังรายการ

ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงการมีส่วนร่วม พบว่า สมาชิกเครือข่ายวิทยุชุมชน จังหวัดลำปางเห็นว่า ศูนย์ปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนแจ้ห่ม ควรปรับปรุงคุณภาพการส่งกระจาย เสียงของศูนย์ฯ ควรเพิ่มเวลาการกระจายเสียง ควรจัดอบรมเพื่อปรับปรุงทักษะความรู้ของผู้จัด รายการ ควรปรับปรุงเนื้อหารายการ ควรจัดหาสื่อวัสดุเช่น แผ่นซีดี รวมไปถึงไมโคร โฟน และ เครื่องเล่นเทป

ภาคสรุป

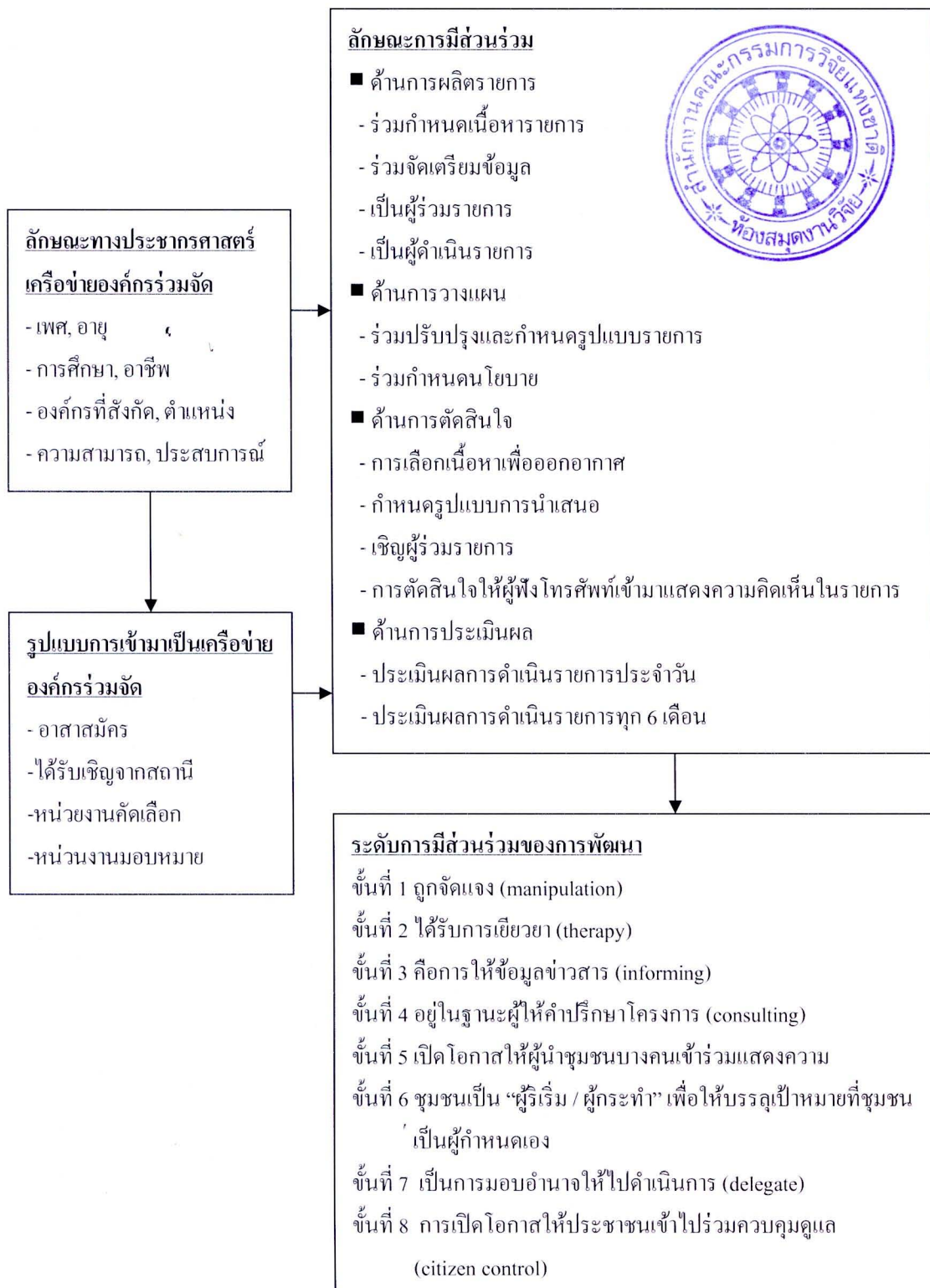
จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น พบว่า การมีส่วนร่วมของเครือข่ายองค์กรร่วมจัด ในการดำเนินรายการวิทยุท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วม “สอมกันกั๊ด ปั่นกันอู้” สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่ มีความเกี่ยวข้องกับกับแนวคิด และทฤษฎีที่ได้นำมาใช้ซึ่งจะช่วยในการอธิบายเกี่ยวกับรูปแบบของวิทยุชุมชนที่แท้จริง ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปี พ.ศ. 2540 ได้ระบุไว้ ซึ่งปัจจุบันได้มีบริษัทเอกชนนำคลื่นความถี่ที่ก่อตั้งในรูปแบบชุมชนไปใช้ในการดำเนินธุรกิจที่มีการเรียกรับผลประโยชน์และมีกำลังส่งสูงกว่าที่กำหนดไว้เป็นจำนวนมาก ทำให้บางชุมชนที่ต้องการเป็นเจ้าของคลื่นความถี่ไม่สามารถดำเนินการได้ ประกอบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปี พ.ศ. 2550 ได้กำหนดกรอบเรื่องของการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม กรมประชาสัมพันธ์ในฐานะที่เป็นหน่วยงานหนึ่งของรัฐบาลจึงมีการจัดทำโครงการพัฒนารายการวิทยุท้องถิ่นขึ้น โดยใช้สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ส่วนภูมิภาค 8 สถานี ทั่วประเทศเป็นสถานีนำร่องโดยสั่งให้มีการตั้งคณะกรรมการ ซึ่งเป็นผู้บริหารหรือคนในองค์กรของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และคณะทำงานที่มาจากการเปิดโอกาสให้เครือข่ายองค์กรร่วมจัดได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินรายการประชุมร่วมกันเพื่อกำหนดรูปแบบรายการ การผลิตรายการ การวางแผน การตัดสินใจ และการประเมินผล ร่วมกับสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ในสัดส่วน 50: 50

จากแนวคิดและทฤษฎีที่นำมาใช้ประกอบไปด้วย ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบเน้นการมีส่วนร่วม (Democratic-Participant Media Theory) แนวคิดเรื่องการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม (participatory governance) แนวคิดเรื่องระดับการมีส่วนร่วมของการพัฒนา ซึ่งงานวิจัยนี้จะมุ่งศึกษาถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของเครือข่ายองค์กรร่วมจัด ที่เข้าร่วมในการกำหนดทิศทางการดำเนินงาน การผลิตรายการ การวางแผนรายการ การตัดสินใจ และการประเมินผล

แนวคิดเรื่องการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในภาครัฐ จากความเหมาะสม เป็นไปตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย ที่มุ่งเน้นให้การบริหารราชการ การตัดสินใจ การให้บริการสาธารณะ และการดำเนินนโยบายสาธารณะต่างๆ เป็นไปอย่างสุจริต โปร่งใส เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ซึ่งรายการวิทยุท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วม “สอมกันกั๊ด ปั่นกันอู้” ได้ปฏิบัติตามแนวคิดดังกล่าว โดยเฉพาะเรื่อง การตัดสินใจ การให้บริการสาธารณะด้วยการเปิดโอกาสให้เครือข่ายองค์กรร่วมจัดทั้ง 19 องค์กร เข้ามาร่วมดำเนินรายการที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ฟังรายการในท้องถิ่น

แนวคิดเรื่องระดับการมีส่วนร่วมของการพัฒนา คือ ประชาชนถูกจัดแจง จากหน่วยงานราชการ โดยต้องยอมให้ความร่วมมือซึ่งอาจเป็นสิ่งที่ประชาชนต้องการ หรือไม่ต้องการ ก็ได้ ประชาชนได้รับการเยียวยา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมหรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม ซึ่งถือว่าไม่ได้เป็นการมีส่วนร่วมแต่อย่างใด ระดับต่อมาคือ การมีส่วนร่วมแบบพอเป็น พินิจและระดับการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งจะสามารถนำมาวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของเครือข่าย องค์กรร่วมจัดรายการวิทยุท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วมได้ว่าอยู่ในระดับใด สามารถมีส่วนร่วมใน ระดับสูงสุดได้หรือไม่

กรอบแนวคิดงานวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย